

Модель системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку

Граб Ольга Володимирівна ¹

Опубліковано	Секція	УДК
27.06.2024	Освіта/Педагогіка	[378.147:373.2.011.3-051]:373.2.015.31-053.4:57.081.1

DOI: : <https://doi.org/10.5281/zenodo.12568129>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті представлено структурно-функціональну модель системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку. Окреслені мета та завдання структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів. На основі аналізу наукових джерел витлумачено сутність понять «модель». Розроблена модель наочно відображає функціональність і динамічність чотирьох етапів, за допомогою яких нам вдалося отримати різницю між вихідними та прикінцевими даними, а саме: організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-організаційний, результативно-оцінювальний. Визначено педагогічні умови (організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, дидактичні) реалізація яких уможливить ефективність запровадження розробленої нами структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: майбутні вихователі дітей дошкільного віку, модель, структурно-функціональна модель, системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку, професійна підготовка.

Model of the system of training future educators to form primary ideas about the natural environment in preschoolers

Annotation. The article has presented a structural and functional model of the system of training future educators to form primary ideas about the natural environment in preschoolers. The purpose and tasks of the structural and functional model of the system of training future educators have been outlined. According to the analysis of scientific sources, the meaning of the concept of “model” has been explained. The developed model of the training system clearly reflects the functionality and the dynamism of four stages, with the help of which we have managed to obtain the difference between the initial and final data, such as the organizational

¹ асистент кафедри дошкільної та спеціальної освіти Мукачівського державного університету ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5970-1579>

and target block (training of future educators of preschool educational institutions, providing applicants for higher education with general and special professional competencies, and searching for effective technologies, methods, and teaching techniques); theoretical and methodological block (determined by the level of formation of an integral system of professional knowledge, skills and practical skills of future educators); content and organizational block (acquisition of individual experience by applicants and provision of a system of knowledge, skills and abilities in academic disciplines aimed at forming primary ideas about the natural environment in preschoolers); effectiveness and evaluation block (determined by the formation of professionally significant qualities necessary for future educators to form primary ideas about the natural environment in preschoolers). The pedagogical conditions (organizational and pedagogical, psychological and pedagogical, didactic) have been determined, the implementation of which, in the author's opinion, will make possible the effectiveness of the implementation of the structural and functional model of the system of professional training of future educators of preschool educational institutions.

Keywords: future educators of preschoolers, model, structural and functional model, systems of training future educators to form primary ideas about the natural environment in preschoolers, professional training.

Вступ

Модернізації та оновлення змісту професійної підготовки здобувачів вищої освіти актуалізує нагальну потребу у формуванні фахової компетентності майбутнього вихователя дошкільного закладу. Відповідно до “Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 рр.” [1] та “Стратегії сталого розвитку України до 2030 року.” [2] місія вищої освіти полягає у забезпеченні стратегічних перетворень в системі освіти, а саме формуванні якісного людського капіталу та розбудові ефективної інноваційної конкурентоспроможної країни з урахуванням свідомого світоглядного ставлення до природи та розуміння наслідків власних дій по відношенню до неї. В умовах сьогодення заклади вищої освіти покликані створити педагогічні умови, що вможливають формування необхідних знань, умінь, досвіду, цінностей, що забезпечують ефективну професійну діяльність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з урахуванням особистісно-зорієнтованого підходу до навчання майбутнього вихователя, готового до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Створення педагогічної системи, яка виконуватиме функцію забезпечення стабільності та добробуту людства в майбутньому є необхідним. О. Вацак стверджує, що підготовка студентів педагогічних закладів вищої освіти має бути спрямована на здійснення освітньої діяльності, яка передбачає захист, збереження та відновлення природного довкілля [3]. На сьогодні представлено низку моделей, що мають на меті формування фахової компетентності здобувачів освіти в освітньому середовищі. Водночас створення структурно-функційної моделі системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку є актуальним.

Будуючи модель системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку ми виходили з того, що модель – це аналог (схему, структуру, знакову систему) визначеного фрагмента та природної або соціальної реальності, творіння людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригінальної моделі [4]. В. Радкевич пропонує таке визначення моделі: «теоретична конструкція, що відображає суттєві риси досліджуваного об’єкта (освітня практика в цілому або окремі фрагменти), втілює його авторське розуміння» [5].

Розробляючи авторську модель, ми також опирались на поради М. Рогачко-Островської [6] про те, що модель має містити мету, етапи формування досліджуваного конструкта, конкретні педагогічні умови, критерії та рівні підготовленості майбутніх вихователів, а також цілісно та системно відображати весь досліджуваний процес.

Розробляючи структурно-функціональна модель були враховані такі аспекти, як : цілісність, тому що всі етапи взаємопов'язано між собою, несуть певне смислове навантаження і спрямовані на прикінцевий результат – досягнення готовності й переходу на більш вищий і якісно відмінний щабель – самореалізації; наявність інваріантної (мета, методологічні підходи, принципи) та варіантної (інтегрування та диференціація завдань, змісту, методів і прийомів, засобів, форм досягнення мети з урахуванням різних суб'єктів освітнього процесу) складової.

Мета статті полягає в аналізі й обґрунтуванні моделі системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку. Завдання: обґрунтувати теоретичні засади розроблення структурно-функційної моделі підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку; проаналізувати структурно-функційну модель та аргументувати її ефективність.

Результати

Структурно-функціональну модель системи побудовано нами відповідно до сучасних соціально-економічних вимог підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти, нових вимог щодо модернізації та оновлення змісту професійної підготовки здобувачів вищої освіти, особистісно-зорієнтованого підходу до навчання майбутнього вихователя, готового до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Під час побудови структурно-функціональної моделі системи виходили з того, що провідна мета якісної підготовки фахівця полягає у поетапному формуванні в майбутнього вихователя готовності до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку з урахуванням особистісного підходу до навчання здобувачів вищої освіти завдяки створенню відповідних педагогічних умов.

Розроблена нами структурно-функціональна модель створювалась з метою розробки і реалізації системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Завданнями структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля визначено: з'ясувати наявний рівень готовності майбутніх вихователів, розробити та запровадити ефективні шляхи досягнення майбутніми вихователями стану готовності до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку, корегувати цей процес, оцінити ефективність реалізації запропонованої системи підготовки.

Окреслені мета і завдання структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів пов'язані з державним і соціальним замовленням на вихователів, які демонструють готовність до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку. Вважаємо, що перший етап структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів є концептуальним, вихідним, тому що пов'язаний не лише з визначенням провідної мети, а й з обґрунтуванням теоретико-методологічних підходів до створення педагогічної стратегії та подальшої реалізації її провідних принципів.

Компонентами структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку визначено чотири блоки, а саме: організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-організаційний та результативно-оцінювальний. Розглянемо їх детальніше.

Першим блоком запропонованій структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку є організаційно-цільовий.

Організаційний сектор блоку – це сукупність засобів і методів, що визначає вибір мети і критеріїв функціонування системи на ґрунті сформульованої мети системи.

Цільовий сектор блоку є набором принципів, що визначають послідовність операцій і процесів підготовки, у процесі яких визначається результат за певними параметрами і якістю. Отже, організаційно-цільовий блок визначається метою та завданнями підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Метою цього блоку є підготовка майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

До завдань віднесено:

- підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, готових до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку;
- надання здобувачам вищої освіти загальних та спеціальних професійних компетентностей, які забезпечують успішне формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку;
- ефективних технологій, методів, прийомів навчання, які сприятимуть підготовці майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Другим блоком запропонованої структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку є теоретико-методологічний блок, який визначається рівнем сформованості цілісної системи професійних знань, умінь та практичних навичок у майбутніх вихователів.

Провідною метою цього блоку є з'ясування рівня знань та умінь, сформованості компетентностей з циклу професійно-орієнтованих дисциплін, спроможність здобувачами вищої освіти здійснити написання курсової роботи.

Теоретичний блок представлено системою професійних знань, умінь та практичних навичок, загальних та спеціальних компетентностей, яких набувають майбутні вихователі шляхом опанування змісту обраних навчальних дисциплін.

Методологічний блок представлено концептуальними засадами, принципами та підходами, які становлять підґрунтя для реалізації змісту начальних дисциплін.

Так, систему поглядів, ідей та думок у майбутніх вихователів виформовують концепція екологічних систем, концепція сталого розвитку та концепція екологічної освіти. Підґрунтям структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку є низка принципів, а саме: єдності теоретичної та практичної підготовки, науковості та зв'язку з життям, систематичності та неперервності, студентоцетрованості. Методологічну основу для досягнення майбутніми вихователями готовності до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку становлять такі підходи, а саме: аксіологічний, компетентнісний, світоглядно-екологічний, системний, синергетичний.

Основною метою третього, змістовно-організаційного блоку реалізації структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, є набуття здобувачами індивідуального досвіду та системи спеціальних умінь, спрямованих на формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Організаційний сектор означеного блоку відображають мотиваційно-цільовий, пізнавально-збагачувальний, операційно-діяльнісний, імпровізаційно-творчий етапи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

До форм віднесено: лекції, практичні, лабораторні та семінарські заняття інтерактивної спрямованості, самостійна та індивідуальна робота, ознайомлювальна педагогічна практика, участь у конференціях, семінарах, вебінарах.

До методів було дібрано: кейс-стаді, есе, ділові ігри, «відкритий мікрофон», фішбоун, SCAMPER-метод, метод проблемних запитань, метод аналогій В. Дж. Гордона, створення віртуального міні-музею зі світлин природного довкілля, екологічний проєкт, фотоконкурс, тренінг, екологічні тури та свята.

Змістовий сектор блоку розкриває зміст готовності майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку. Так, під час проходження ознайомлювальної практики здобувачі аналізують конкретні професійні ситуації, опановують ключовими вміннями тощо.

Об'єднання означених сторін блоку дало можливість сформулювати завдання змістовно-організаційного блоку, а саме забезпечення системи знань, умінь та навичок із навчальних дисциплін:

- «Вступ до спеціальності»;
- «Педагогіка»;
- «Загальна психологія»;
- «Художня праця та основи дизайну»;
- «Екологічне виховання дітей дошкільного віку»;
- - «Основи природознавства з методикою навчання дітей раннього та дошкільного віку»;
- - «Психологія дитяча»;
- - «Основи валеологічної освіти дошкільника»;
- - «Основи образотворчого мистецтва з методикою навчання дітей раннього та дошкільного віку»;
- - практика педагогіка;
- - «Методика ознайомлення з довкіллям дітей раннього та дошкільного віку»;
- - «Організація освітнього процесу в ЗДО»;
- - «Педагогіка дітей дошкільного віку»;
- - «Теорія та методика співпраці з родинами»;
- - «Методика проведення занять з народознавства в ЗДО»;
- - «Практикум з дошкільної освіти»;
- - курсова робота з педагогіки дошкільного віку.

Зауважимо, що для структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах дошкільної освіти характерна інтеграція, яка відображається у взаємозумовленості та взаємозалежності її освітньої й інтегруючої функцій.

Останнім виокремленим нами блоком був результативно-оцінювальний, який визначається сформованістю професійно значущих якостей, необхідних майбутнім

вихователям для здійснення формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Результативний сектор блоку визначається структурними компонентами готовності майбутніх фахівців до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку: мотиваційно-ціннісним, пізнавально-діяльним, емоційно-етичним та рефлексивно-творчим; критеріями та показниками сформованості готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку та рівнями (початковий, середній, достатній і високий). Результатом є позитивна динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Оцінювальний сектор блоку передбачав аналіз ефективності змісту, форм, методів, прийомів та технологій формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Можливість поєднання результативного та оцінювального блоку – забезпечує набуття майбутніми вихователями осмислення власного досвіду, дозволяє проаналізувати свої дії, скорегувати свої знання, ціннісні орієнтації, діяльність і взаємодію з іншими суб'єктами.

Отже, компонентами структурно-функціональна модель системи підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку складається з організаційно-цільового, теоретико-методологічного, змістовно-організаційного та результативно-оцінювального блоків. Завданнями структурно-функціональної моделі системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування первинних уявлень про природне довкілля визначено: з'ясувати наявний рівень готовності майбутніх вихователів, розробити та запровадити ефективні шляхи досягнення майбутніми вихователями стану готовності до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку, корегувати цей процес, оцінити ефективність реалізації запропонованої системи підготовки. Забезпечення запровадження розроблених нами концептуальних засад структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти обумовлюють організаційно-педагогічна, психолого-педагогічні, дидактична умови. Назвемо їх.

Організаційно-педагогічна умова: забезпечення позитивної мотивації та ціннісного ставлення до природного довкілля в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у порівнянні з іншими спеціальностями має специфічні особливості. Зокрема, здобувачі вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта мають не лише набути знань та навичок, викладених в освітньо-професійній програмі, а й сформувати готовність ефективно здійснювати освітню діяльність з дітьми дошкільного віку, спираючись на Державний стандарт дошкільної освіти [7]. Специфіка роботи вихователя полягає ще й у тому, що він розвиває, навчає, виховує та соціалізує дітей дошкільного віку, які, у свою чергу, характеризуються особливостями психічного, вікового розвитку та взаємодією з довкіллям.

Психолого-педагогічні умови: реалізація еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів і модернізації змісту педагогічних практик майбутніх вихователів; організація та підтримка емоційно-етичної складової еколого-освітнього цифрового середовища. Друга педагогічна умова – реалізація еколого-педагогічного

потенціалу циклу фахових освітніх компонентів і модернізації змісту педагогічних практик майбутніх вихователів.

На діяльнісному етапі педагогічної системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку нами реалізовувалася друга педагогічна умова – реалізація еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів і модернізації змісту педагогічних практик майбутніх вихователів.

Зазначимо, що реалізація педагогічної умови визначила необхідність оволодіння майбутніми вихователями структурною системою наукових знань про природне довкілля та особливості роботи з дітьми дошкільного віку у цьому напрямку.

Наші підходи ґрунтувались на тому, що у змісті професійної підготовки майбутніх вихователів щодо формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку, не завжди робиться акцент на висвітленні тем щодо професійної діяльності в умовах екологічної кризи. Аналіз робочих програм дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта, показав, що питання певною мірою розглядаються у змісті незначної кількості дисциплін.

Задля створення педагогічних умов реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів нами було визначено доцільність вивчення основних категорій, теоретичного змісту, усвідомлення принципів та методів формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Третя педагогічна умова – організація та підтримка емоційно-етичної складової еколого-освітнього цифрового середовища.

На емоційно-етичному етапі реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку нами реалізовувалася третя педагогічна умова – організація та підтримка емоційно-етичної складової еколого-освітнього цифрового середовища.

Дидактична умова: використання інноваційних технологій, форм, засобів і методів, навчання, спрямованих на оволодіння майбутніми вихователями досвідом творчого застосування набутих компетентностей.

Виявлення умов, що забезпечують функціонування і розвиток системи підготовки як цілісного процесу є одним із важливих завдань нашого дослідження, успішне вирішення якого складає наукову новизну дослідження та обумовлює його практичну цінність та значущість.

Висновки

На основі аналізу наукових джерел витлумачено сутність понять “модель”. Теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, спрямовану на підготовку до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку. Представлена структурно-функціональна модель складається із чотирьох блоків: організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-організаційний, результативно-оцінювальний.

Варто зазначити, що створена структурно-функціональна модель має всі ознаки системи, адже блоки, з яких вона складається мають мету функціонування, підпорядковану спільній меті функціонування всієї структурно-функціональної моделі; комплекс елементів, що складають систему; свою систему управління, що входять до загальної системи.

Виокремлено та обґрунтовано педагогічні умовами, які, на наше переконання, уможливають ефективність підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

З огляду на схарактеризовані науковцями положення щодо поняття «модель», зокрема щодо формування професійної компетентності фахівців, беручи до уваги процес модернізації сучасної вищої освіти, враховуючи функціональні обов'язки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і значущість у структурі їхньої діяльності процесу формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку, ми переконалися в доцільності створення структурно-функціональної моделі модель системи підготовки майбутніх вихователів до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Отже, відповідно до структурно-функціональної моделі та визначених педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти було створено систему підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти.

Подальші перспективи наукового пошуку вбачаємо у реалізації авторської системи підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до формування первинних уявлень про природне довкілля в дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022– 2032 рр. Київ : МОН. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>
2. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: розробка і шлях до визнання. URL:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
3. Ващак О. О. Підготовка майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2010. 298 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наук. ред.); І. О. Покаржевська (худ. оформл.). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
5. Енциклопедія освіти. / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
6. Рогачко-Островська М. Модель підготовки майбутніх вихователів ЗДО до розвитку креативного мовлення дітей передшкільного віку Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Сер. Педагогічні науки. 2018 4(63). С. 114–119.
7. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>